

Een waardige rehabilitatie van de art nouveau in het Leidse straatbeeld

Een unieke art nouveau-gevel in Leiden

Half december vond in Leiden de feestelijke onthulling van de gerestaureerde art nouveau gevel in de Leidse Breestraat plaats. Tijdens deze presentatie werd het woord genomen door afgevaardigden van de Stichting Tegen-beeld en de Gemeente Leiden. Ook de restaurator zelf, de kunsthistorica C. Thunnissen, kreeg het woord en hield een zeer aardig kunsthistorisch exposé over de art nouveau architectuur in Leiden.

Op het gezamenlijke initiatief van de Stichting Tegen-beeld, die landelijk grote bekendheid geniet met het project 'Gedichten op muren' en de Gemeente Leiden werd de eigenaar van het pand Breestraat 65, de boekhandelsketen De Slegte, bereid gevonden om de zeer verwaarloosde gevel vakkundig te laten restaureren. Tijdens de eerste fase werd een onderzoek verricht naar de opbouw van de pleisterlagen en naar het oorspronkelijk toegepaste kleurschema. In totaal werden 7 verschillende kleuren gevonden die in de gevel toegepast waren. Na het verwijderen van de later opgebrachte verflagen werd begonnen met het aanbrengen van de speciaal opnieuw gemengde kleuren. Nu de gevel weer in oude glorie hersteld is, wacht alleen de onderzijde van de pui nog om aangepast te worden aan het geheel. De eigenaar van het pand heeft toegezegd dat dit zo spoedig mogelijk zal geschieden.

De geschiedenis.

De Breestraat in Leiden is van oudsher één van de belangrijkste straten van Leiden. In deze straat vestigden zich vanaf de vroegste geschiedenis, naast belangrijke openbare gebouwen en woonhuizen, veel winkels en andere commerciële instellingen. Halverwege deze straat staat het pand Breestraat 65 dat rond de eeuwwisseling onderdak bood aan de 'Handel in Fijne Vleeswaren' van slager *E. Noack*. Deze slager liet tussen de jaren 1900 en 1904 zijn winkel voorzien van een art nouveau gevel. Deze stijl was aan het eind van de 19de eeuw in Europa, met name in België en Frankrijk, zeer populair en werd veelvuldig aangewend voor de bouw en decoratie van winkels en luxe woonhuizen. Terwijl in België en Frankrijk deze stijl zeer expressief van aard was, met veel krulwerk en florale decoraties, kende Nederland hoofdzake-

lijk een veel strakkere variant van deze stijl die in ons land beter bekend staat als 'De Nieuwe Kunst'. Toch vond de zware stijl ook navolging in Nederland en met name plaatsen als Den Haag en Rotterdam bezitten nu nog mooie voorbeelden van deze soort art nouveau architectuur.

De gevel van Breestraat 65 wordt bekroond door een asymmetrische open borstwering die naar één kant toe oploopt. De verticale delen, die voorzien zijn van kleurige banden van baksteen worden afgesloten door kleine piramiden met bolletjes er boven op. De verticale delen worden ondersteund door consoles die voorzien zijn van grillige, organische vormen. Dit type bekroning (op de consoles na) wordt wel vaker aangetroffen in de architectuur van rond 1900 in Nederland, vooral buiten de grote steden, maar ook in de grote steden zelf. In de top van de gevel zijn twee tableaux in sgraffito-reliëf aangebracht met voorstellingen die met het slagersvak te maken hebben. Aan de linkerkant zijn drie kinderen en een varken en onderhandelen over de prijs van het dier. Aan de rechterzijde is het varken reeds geslacht en hangt opengespalkt terwijl vier kinderen zich met het maken van worstjes bezighouden. De reliëfs zijn uitgevoerd in oker op een ultramarijn ondergrond. De scheiding tussen de twee voorstellingen en de rest van de gevel wordt gevormd door een horizontale rij geometrisch gedecoreerde stenen. Rond de ramen op de twee verdiepingen eronder is een florale decoratie aangebracht in oker op een steenroze ondergrond. De versiering bestaat uit gestileerde stengels afgewisseld met fantasiekulwerk en Franse lelies. Boven de onderste ramen zijn twee flauwe boogjes te zien die gevuld zijn met een florale decoratie in oker en

leigrijs.

Leiden is nooit een erg groot centrum geweest van de nieuwe stijl rond 1900, al bouwden architecten als *H.J. Jesse* en *W.C. Mulder* mooie moderne gebouwen waar ook art nouveau kenmerken in te ontdekken zijn. Juist daarom is de gevel van de voormalige slagerij Noack zo bijzonder. Het is een mooi voorbeeld van de op België geïnspireerde art nouveau in Leiden. Niet alleen dat is bijzonder maar ook de techniek waarin de decoraties op de gevel uitgevoerd zijn. Een uitgebreid toegepaste sgraffito-techniek is zeldzaam in Nederland. In België en vooral in Brussel en omgeving werd deze techniek juist wel veelvuldig toegepast.

Sgraffito

Sgraffito is een decoratietechniek waarbij op een gekleurde basisonderlaag van pleister één of meer lagen worden aangelegd die later met een scherp werktuig gedeeltelijk worden weggekrast zodat de onderliggende lagen weer vrijkomen.

Deze techniek is oorspronkelijk afkomstig uit het Verre Oosten, maar maakte o.a. een grote groei door in het 15de-eeuwse Italië. Hij werd hoofdzakelijk in de keramiekdecoratie toegepast. In de neostijlen en art nouveau periode werd deze methode van decoreren nieuw leven ingeblazen. Zoals gezegd werd vooral in Brussel in die periode deze techniek aangewend om uitgebreide decoratieprogramma's op gevels van huizen aan te brengen. Met grote waarschijnlijkheid moet de kunstenaar die verantwoordelijk is voor de decoratie van Breestraat 65 dan ook gezocht worden in Brussel of omgeving. Aan de decoraties en voorstellingen op de gevel en de toegepaste kleurstellingen is af te leiden dat de kunstenaar

goed thuis was in het art nouveau idioom en een ervaren ambachtsman moet zijn geweest. Volgens de kunsthistoricus *L. Gans* is het voorkomen van decoraties bestaande uit bloem- en bladmotieven in Nederland zeer ongebruikelijk. Als voorbeeld noemt hij de gevel van Wassenaarseweg 11 te Den Haag van architect *Job. Mutter*s uit 1898. Curieus en onoplosbaar tot nu toe is hoe een Belgisch kunstenaar in Leiden terecht kwam om een project uit te voeren, voor een redelijk klein gebouw dat qua architectuur een provinciale uitstraling heeft en niet bijzonder uitmuntend is. Overigens is *Gans* van oordeel dat buiten Den Haag en Rotterdam in de gebouwen in art nouveau stijl de decoratieve elementen als het ware op de gevel geplakt lijken

te zijn. In het algemeen lijkt er sprake te zijn van stijlimitatie met een zware overschatting van het ornament. Het eerste kan in het geval Breestraat 65 wel toegegeven worden, of er ook sprake is van het tweede aangegeven punt lijkt mij niet.

Natuurlijk hadden Nederlandse en Belgische kunstenaars contact met elkaar. De schilder *Jan Toorop* bijvoorbeeld, die lid was van de Brusselse kunstenaarsgroep *Société des Vingt* had veel contact met de Belgische avant-garde. Wellicht geeft deze relatie wat meer inzicht in de Haagse situatie, voor Leiden zeker niet. Leiden had echter wel *Kees Verster*, de jongere broer van de schilder *Floris Verster*, die als

conservator van het Stedelijk Museum De Lakenhal verantwoordelijk was voor veel exposities van moderne kunst en kunstnijverheid. Zo organiseerde hij in 1897, samen met *Willem Coenraad Brouwer* (1877-1933) en diens zwager *Johannes Aarnout Loebèr Jr.* (1869-1957)², een tentoonstelling met voorbeelden van moderne Nederlandse kunstnijverheid en twee jaren daarvoor al een expositie van drie Belgische kunstnijveraars: *Franz M. Mechtters*, *Charles Doudelet* en *A. Toussaint*. De expositie werd besproken in *De Kroniek* van 1895, waarbij opvalt dat de recensent vooral schrijft over glasschilderingen en affiches waarvan 'paarse stroopkrullen' de typische stijlkenmerken waren. Misschien is één van deze Belgische kunstenaars benaderd om de gevel van Breestraat 65 te decoreren. Er is geen archiefmateriaal met betrekking tot de geveldecoratie van het pand Breestraat 65 (meer) voorhanden. Het raadsel wie de ontwerper is van de decoraties biedt dan ook meerdere oplossingen. Het is bijvoorbeeld ook niet ondenkbaar dat een architect of kunstnijveraar uit bijvoorbeeld Den Haag hiervoor verantwoordelijk is geweest³, of dat een begaafde plaatselijke kunstenaar ooit als ontwerper aangewezen zal worden.

Wat wel met zekerheid te zeggen valt, is dat Leiden een uniek voorbeeld van art nouveau met grote kunde in het stadsbeeld teruggehaald heeft. Zowel uitvoerenden, als de opdrachtgever en de gemeente Leiden zijn zeer tevreden met het resultaat, de laatste zelfs zodanig dat zij in overweging neemt een jaarlijkse gevelprijs uit te reiken voor de mooist gerestaureerde gevel in de Leidse binnenstad. Dergelijke wedstrijden werden in het eerste kwart van de 20ste eeuw al eerder in Leiden gehouden. Met het voornemen van de gemeente zal deze oude traditie ook weer nieuw leven ingeblazen worden.

drs K. van Ommen (1964) is kunsthistoricus en freelance publicist.

Noten

¹ L. Gans. Nieuwe kunst. De Nederlandse bijdrage tot de Art Nouveau. Decoratieve kunst, kunstnijverheid en architectuur rond 1900. Utr., 1960.

² W.C. Brouwer was pottenbakker die in zijn tijd ook buiten Nederland grote bekendheid genoot en een aan de art nouveau verwante beeldtaal voor zijn keramiek aanwendde. Zie ook: E. Ebbing. W.C. Brouwer. Mededelingenblad Ned. Ver. v. Vrienden v.d. Ceramiek, 97/98, 1980. J.A. Loebèr had een boekbinderij te Leiden en was een groot deskundige op het gebied van de oude Indonesische kunstnijverheid, met name het batikken.

³ De firma Noack had meerdere vestigingen in Nederland. Naast een filiaal in de Ankersteeg te Leiden had de firma namelijk ook een vestiging in Den Haag.